

KONST PÅ HÖG

Kvarntorpshögen Kumla

Konstverkens placering på Kvarntorpshögen

1 Sirious Namazi, (f. 1970)

Peripheri III (2012)

Teknik: Metall

En balkong kan ses som en plats mellan det privata och det offentliga. En plats där man beskådar omvärlden men där man samtidigt låter sig beskådas. I miljonprogrammets bostadsbyggande var balkongen en viktig del i den standardhöjning av boendet som var avsikten med programmet. Balkongen blev en kompensation för avsaknaden av egen trädgård och gav hyresgästerna möjlighet att få sitt eget privata uterum.

Periphery III är en sådan balkong. Men för de invandrare som idag befolkar miljonprogrammets bostäder är balkongen också en länk till de forna hemländerna. Parabolantennerna förmedlar ljud och bilder från den kultur man lämnat. Genom parabeln skapas en trygghet och en struktur i den rotlöshet som många invandrare känner. Balkongen blir inte bara en mötesplats för det inre och yttre. Här möts också det gamla och det nya.

2 Lars Vilks, Arild (f.1946)

Waaaaall (1998)

Teknik: Rivningsvirke

”Material som betraktas som värdelöst, det överblivna och bortkastade, är utgångspunkten för mitt arbete. Oftast har jag arbetat med trä...Med detta material, föredömligt billigt och oansenligt, har jag tänkt konstruera något som riktar sig uppåt och räknar med att även själv bli överraskad”. Lars Vilks är annars mest känd för sina ”illegala” konstverk på Kullaberg i Skåne – Nimis och Arx.

Waaaaall sätter igång en kvalitetsdebatt – många besökare tycker att det är ”skräp”. Andra besökare, och de är också många, tycker att Waaaaall är den största konstupplevelsen på högen. Så går debatten vidare.

3 Lars Vilks, Arild (f. 1946)

Hesperidernas Trädgård (2006)

Teknik: Murad natursten

Gudasonen Herakles (Herkules) blev av kung Eurysteus ålagd att utföra tolv stordåd. Det elfte var att från Hesperidernas trädgård hämta de undergörande äpplen som skänkte evig ungdom. Efter långt letande och många strapatser lyckades Herakles hitta trädgården, döda den fruktansvärda hundrahövdade draken Ladon som vaktade och återvända till sin kung med äpplen. Svårt frestad avstod kungen från evig ungdom och återsände äpplena till Hesperidernas Trädgård, det enda ställe där den eviga ungdomens äpplen kan förvaras.

Konstnären Lars Vilks har efter idog forskning funnit att Hesperidernas Trädgård borde ha funnits i Kvarntorp och har därför på Kvarntorpshögen återuppfört den viktigaste delen av denna legendariska trädgård.

4 Kent Karlsson, Göteborg (f. 1945)

Abstit Omen (2003)

Teknik: Svetsad sträckmetall

Formspråket är starkt – något som ser ut som en kyrka har ”vuxit upp” och blivit ännu en siluett på högen. Kent Karlssons tanke är att om man tar en välbekant form och ställer på en oväntad plats ”så händer något”.

”Abstit Omen” är latin och betyder, enligt konstnären själv, ”må det icke vara ett dåligt förebud”.

Abstit Omen ger intryck av lätthet och skirhet. Skulpturens karaktär förändras beroende på från vilket håll man ser den. Ju fler materiallager som man ser ju mindre genomskiktig blir skulpturen

5 Mats Caldeborg, Nordmaling (f. 1950)

Sju (1999)

Teknik: Galvat stål och zink

”Sju figurer har jag grävt upp ur en Egyptisk grav. Nu står de här vid randen av Sveriges kanske största industriminne och begrundar alla dessa dagar. All denna glömska, all denna tid...”. Ödmjukt tolkar Mats Caldeborg naturens olika språk. Han anknyter till myt och magi som en av de invigda, med en känslighet och ömsinnet som berör oss. Det som händer är det som utspelar sig i de sju figurernas huvuden, det som påverkar deras sinnen. Vi förpassas till gränslandet mellan fantasi och verklighet.

6 Peter Johansson, Malmö (f. 1964)

Utan titel (i folkmun ”Johansson”) (2006)

Teknik: Konstruktion i stål

Ingen kan ha undgått att se den på TV, skylten ”Hollywood”, uppsatt på berget Mount Lee 1923. Ett starkt varumärke. Konstnären Peter Johansson tyckte att Kumlas stadsberg borde få en egen skylt, inspirerad av Hollywoodskylten. Alla de personer som heter Johansson kan vara nöjda. Eftersom Johansson är Sveriges vanligaste efternamn kan konstverket också ses som en hyllning till alla svenskar med efternamnet Johansson.

Peter Johansson gör ofta det förbjudna, till exempel att framhäva sig själv. I Kvarntorp har han satt sitt namn på Sveriges största industriminne och krigsminne. Att signera en askhöj och kalla det konst är garanterat att väcka reaktion. Att sätta sitt namn på ett stycke mark liknar att muta in och visa ägarskap. Vår miljö är alltmer ockuperad av reklam, varunamn och budskap. Vi ser ibland inte landskapet för alla namn och loggor. Märkeskulturen vad gäller t ex kläder är viktigt för många. Rätt märke och rätt namn avgör om du syns och räknas. Syns du så finns du.

7 Eva Löfdahl, Stockholm (f. 1953)

Tur med vädret (2001)

Teknik: Lättbetongstenar, färgat glas

Eva Löfdahl inspirerades av det våldsamma skeendet när bostadsområdet Kvarntorp och oljebolaget etablerades ”över en natt”. Högen som en ogästvänlig plats med svåra miljöstörande inslag. Eva Löfdahl är också påverkad av en vulkanö i ögruppen Cap Verde. När vulkanen slumrar flyttar människor in i hus i dess närhet, när vulkanen vaknar till flyttar man bort. Beträktnaren kan också associera till bosättningar på bl a Gazaremsan eller till byar i nordafrika där ofärdiga hus står till synes öde men där det snart visar sig att det bor folk. De sex små husen, byggda av lokalt material, blir en symbol för hur människan kan framhärda i svåra miljöer.

8 Eva Marklund (Stockholm (f. 1971)

Synergi (2008)

Teknik: Lackerad stålplåt med utskärningar

Konstverket "Synergi" är som ett "väsen", det är lite mystik och stämning över det. Verket kan kittla betraktaren och är skapat för just Kvarntorpshögen. Eva Marklund tycker att ett ansikte har en fin form. Det är först när betraktaren står på avstånd som han/hon upplever att verket föreställer ett ansikte med skuggor och annat som gör det levande. När vi möter en människa är ansiktet det första vi tittar på. Sedan kanske en snabb blick över hela personen innan vi återigen kastar en blick på ansiktet. Ansikten är levande - "ögonen är själens spegel". I Synergis fall är blicken nedåtvänd vilket gör konstverket mer spännande.

9 Ulf Rollof, Stockholm (f. 1961)

Bröstkåål (2000)

Teknik: Gjutjärn

För Ulf Rollof är naturen ett levande väsen som både ger och tar liv. Livet präglas av kampen för överlevnad och respekt för naturens goda och onda makter. "Bröstkåål" anknuter till sägnen om Romulus och Remus, högättade tvillingar som sätts ut i ett tråg på Tibern att omkomma. Ett viktigt inslag i sägnen är den vilda och hotade varghonan som utför kärleksgärningen att rädda och dia de båda barnen, avkomma till hennes värsta fiende. Bröstet som ger di kan ses som en symbol för det instinktiva i naturen, det ursprungliga, naturliga, trygga och som en överlevnadsfråga. Skulpturens undersida är formad som hängande bröst eller juver. Bröstkåål är en fälla eller uppfångare av det livgivande vattnet

10 Torgny Larsson, Stockholm (f. 1957)

Koncentrator (1998)

Teknik: Rostfri plåt och rörställning

Konstnärens tanke var att göra en skulptur som skulle ha formen av en skål i rostfri plåt. Betraktaren skulle gå in i skålen och skulle då bara kunna se himlen. Strålarna från himlen skulle koncentreras i skulpturen. Man kan uppleva Koncentrator som ett meditativt rum – ett rum som man går in i och där man är ensam med sina tankar. En del av konstupplevelsen är att gå in i verket.

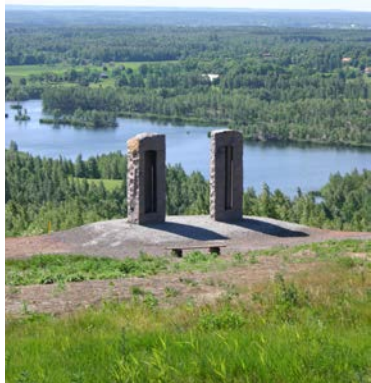

11 Pål Svensson, Göteborg, (f. 1950)

Ljusrum I och II (1998)

Teknik: Huggen, borstad och slipad hallandsgnejs

"Jag vill i mina skulpturer gestalta ljuset, tomrummet, mellanrummet. Att ställa stenens täthet mot ljusets lätthet, att ställa stenens massa mot tomrummets intighet, att ställa stenens tyngd mot mellanrummets luftighet. Jag försöker att locka in luft och ljus i stenens mörker, och ge oss tillträde till materialets insida. Skulpturerna är som skåp som fångar det omgivande ljuset. En öppning på stenens baksida lockar ljuset att leta sig in. Inne i rummet står en eller flera pelare i ett tydligt motljus, och samtidigt döljer baksidans öppning. Rummet känns slutet och överkligt, både ljus och mörker, och vi ser in i en annan värld".

12 Arijana Kajfes (Stockholm, f. 1963) och Anders Boqvist (Stockholm, f. 1961)

Motorheart (2007)

Teknik: Nedgrävd gjuten motor; bensinpump i stål, solcell på stolpe.

På marken står en ensam bensinpump i rostfritt stål vars räkneverk långsamt tickar fram som en puls. Pumpens flöde drivs av solenergi via en solcell på en galvaniserad stolpe. En gummyslang med pumphandtaget fastsvetsat i rörsystemets öppning kopplar ihop den synliga, ovan jord stående kroppen med det underjordiska hjärtat i form av en nedgrävd rödlackerad Ford V8 motor från 1932, en av motorkulturens mest värdeaddade ikoner, sinnebilderna för den oljeslukande aningslösa motoroptismen. V-formad likt ett hjärta glöder den i skifferaskans inre. Symboliken är glasklar. Det som spelat ut sin roll är dött, det som är dött begravs, det som är begravt måste ersättas av något nytt. Det nya är solenergin som driver bensinpumpen.

13 Corinne Ericson, Stockholm (f. 1967)

Heptagon (2011)

Teknik: Rostfri plåt

Konstverket består av rostfria stålplattor, sammansatta till ett sjusidigt rum. När man betraktar verket från utsidan ser man den matta ytan i materialet återspegla omgivningen på ett mjukt och nästan luddigt sätt. Mot norr är konstverket öppet och gör det möjligt att kliva in i rummet. Inuti konstverket finns likt en "rysk gumma" ytterligare ett sjusidigt, slutet rum vilket man kan gå runt. På stålplattorna i det inre rummet förekommer ord och korta meningar. Orden påminner om kylskåpspoesi men är orubbligt utskurna i plåten. Kanske meningen är att man här ska hitta sitt mantra.

Ljuset som silas genom slitsarna mellan plåtarna skapar en kyrkokänsla i det annars trånga rummet och förstärker ordens meditativa funktion.

14 Lenny Clarhäll, Södertälje (f. 1938)

Kvarntorpsmalanganer (1999)

Teknik: Courténstål

”Fyra objekt som bildar en familj. Slagghögen i Kvarntorp är lockande att tänka sig som en fornhistorisk kvarleva. De fyra malanganerna förstärker intrycket av hedendom och riter.” Begreppet ”malanganer” mötte Lenny Clarhäll när han på utställning i New York såg ett slags stora träskulpturer som anhöriga i staden Malang på Java gör när en anhörig dött. Skulpturen är en hedersbevisning för den avlidne personen och ska spegla dennes personlighet.

Lenny Clarhälls konstverk har ofta präglats av hans samhälls-engagemang och historiska intresse med musiken som inspirationskälla.

15 Olle Medin, Kumla (f. 1938)

Arken (1999)

Teknik: Trä

Arken ligger där som en stor farkost väntande på syndaflo- den. Formspråket är starkt. Alla förstår att det är Arken som väntar på sina passagerare. Arken fyller sommartid även en funktion som utställningslokal.

Den bibliska Arken beskrivs i första Mosebok: ”Då sade Gud till Noa:...Så gör dig nu en ark av goferträ, och inred ar- ken med kamrar, och bestryk den med jordbeck innan och utan....den skall vara tre hundra alnar lång, femtio alnar bred och trettio alnar hög. En öppning för ljuset, en aln hög allti- genom, skall du göra ovan till på arken; och en dörr till arken skall du sätta på dess sida”.

16 Ebba Matz, Stockholm, (f. 1963)

Rännil (2001)

Teknik: Rostfritt stål

Rännil är ett i raden av Ebba Matz skulpturer där hon försynt, med den lilla åtgärden, den stilla närvaron och den enkla for- men förmedlar stor skulptural kraft. ”Det gör ingenting att den inte är iögonenfallande - de som ser den ser den”.

Hennes lilla rännil rinner nedför sluttningen och är hoppin- givande. Den tränger fram ur det förödda landskapet, bildar en källa och försvinner ned i marken. Här börjar naturen återhämta sig, djuren kommer för att dricka, människan flyt- tar hit, här finns trots allt en framtid, ett hopp.

17 Leif Bolter, Stockholm, (f. 1941)

Vindla (1998)

Teknik: Rostfritt stål, aluminiumbåge och benställning i courténstål.

Leif Bolter: "Vindla är skapad för högen i Kumla, som en hyllning till elementen, till ljus, himmel och vind, till det vidsträckta landskapet, - en frihetens åtbörd som kanske kan stämma till stillhet och kontemplation."

Bolters konstverk strävar ofta mot rymden och fångar upp vinden. Det hörs på namnet, "Vindla", att konstverket, bågen, böjer sig för vinden

18 Ulla Viotti, Brantevik, (f. 1933)

Energi-Magi (1998)

Teknik: Mönstermurat tegel

Energi-Magi är utformat som ett uppåt öppet och avsmalnande torn av mönstermurat tegel. Det finns en smal och hög slits – man kan titta in i tornet men inte tränga sig in. Ulla Viotti är en av Sveriges främsta konstnärer med tegel, jord och torv som uttrycksmedel. Teglet kommer från Hallsbergs tegelbruk och är tillverkat av lera från Kumla.

Besökaren kan förledas att tro att "tornet" är ett industriminne, en rest från skifferoljeepoken eller att det har en nutida funktion

19 Lars Englund, Höganäs (f. 1933)

Stabil (2000)

Teknik: Aluminiumprofiler

Grunden för Englunds konstnärskap är experiment med komplexa grundformer, snarlika dem man kan se i mikroskopet. Med matematisk precision lyckas Englund att med enkla medel konstruera sitt experiment.

Lars Englunds konstverk är rena konstruktioner – lekfullt konstruerade geometriska skulpturer, ofta i metall, ofta sammanfogade av små exakt lika element, ofta strävande mot rymden. Ibland hängande former som för tankarna till atomer eller molekyler. Ibland skruvande sig ut i universum eller uppfångande vinden. Stark vind kan sätta Stabil i dallring och alstra ljudvågor.

20 Marc Broos, Östra Ämtervik (f. 1945)

Var är konstverket (2010)

Teknik: Kropparna gjutna i silikon och hårdgips och fyllda med specialbetong.

Tre figurer står och sitter vid en bänk och spanar efter ett konstverk som de själva är en del av. Konstnären Marc Broos, Östra Ämtervik Värmland har här engagerat sin hustru Karin och Lars Lerin för att återfinna det verk han grävt ner någonstans på Kvarntorpshögen. Liksom Nils Ferlin på sin bänk i Filipstad sitter de snarare och väntar på att ett upplysningens ljus ska tändas än att aktivt delta i Marcs letande. Kanske man i första hand ska se de båda som ett stöd i Marc Broos konstnärskap. Kanske är det inte så viktigt att hitta konstverket. Skulle han valt några andra till hjälp i sitt sökande? Kanske finns inte konstverket mer än i betraktarens eget öga. Kent Wendel, attributmakare står för den komplicerade gjutningen.

21 Richard Brixel, Arboga (f. 1943)

Makt (1998)

Teknik: Gjuten brons

Makt har en framtoning av utstuderad självgodhet, hänsynslöshet och egoism. Makt sitter, bekvämt bakåtlutad, med hundra procentig kontroll över omgivningen och med utsikt över Världen. Makt. Könsorgan. Vassa armbågar. Rovfågelsklor. Gälar. Sporrar. Stövlar. Huvudet skyddas av hjälm och visir. Ansiktet är inte synligt – det finns inga ögon att möta. Knäppta händer. Maktblomma. Klocka. Makt

22 Claes Hake, Göteborg (f. 1945)

Port (1998)

Teknik: Huggen bohustranit

”Jag har ingen avsikt, jag har inget speciellt budskap, jag har inga politiska ambitioner som jag försöker uttrycka med min skulptur. En skulptur, är en skulptur, är en skulptur. Inget annat, den är som en självständig varelse. Den är sej själv nok. Den står för sej själv”. Det sparsmakade konstverket, som är både tungt och smäckt öppnar sig mot omvärlden och är placerad i samspel med platsen och naturen.

23 James Bates, Örebro, (f. 1958)

Bunker (2002)

Teknik: Murad tegelsten, järnluckor

En del besökare associerar direkt till övergivna militära bunkrar från krig och orostider. Det skulle kunna vara en bunker från gränstrakterna mellan Tyskland och Frankrike eller utefter Atlantkusten. Andra besökare associerar till krematorieugnar i förintelseläger. Ofta har besökare sagt sig uppleva känslor av ångest eller obehag inför Bunker.

Oavsett vilka tankar man får om vad konstverket egentligen ska föreställa så förmedlar Bunker en stark känsla av övergivenhet.

24 Maria Miesenberger, Svalöv (f. 1965)

Stilla rörelse (2015)

Klättrande

Teknik: Rostfritt stål

Maria Miesenberger framstår som en av vår tids främsta skulptörer. Hennes skulpturer är ofta nakna metalliska. Gestalten på Kvarntorpshögen tycks finna sig utanför vår tidsdimension men upplevs ändå vara så nära. Gestalten är på väg uppåt eller nedåt, från oss eller till oss och vi kan inte gripa hen i flykten. Vem är hen? Är det en spegelbild av oss själva som vill vidare? Gestalten låter sig inte fångas, varken av oss eller av någon annan. Kvar står vi fast förankrade i en tid som är vår och funderar på vårt nästa steg...

25 Nils Bertil Malmberg, Strängnäs (f. 1952)

Rum för resande (2005)

Teknik: Grovt timmer

När man betraktar "Rum för resande" kan tankarna gå till antika grekiska tempel men med en nordisk anpassning. Placerad vid himlatrappans fot blir "Rum för resande" ett komplement till den kyrkliknande formen, konstverket "Absit Omen", där trappan mynnar.

Människan gör alltid resor. Alla resor har ett mål, en station, en tillflyktsplats eller hållplats. "Rum för resande" är en sådan plats. Man slår sig ned, summerar sin resa och planerar fortsättningen. Den blå färgen står vackert mot de i området förhärskande färgerna grönt, rostrött och vitt.

26

Karin Ward, Borrby (f. 1940)

Dansen (2001)

Teknik: Laserskuren järnplåt

Konstverket ska ge betraktaren en illusion av "dans". De sex figurerna fick olika karaktär fast de är tagna ur samma plåt-skivor. Som ofta när det gäller Karin Wards konstverk handlar det om goda och platta "väsen". Den inbördes placeringen är viktig. När besökaren närmar sig med bil för att svänga in på infarten till högen rör sig figurerna i dansande rörelser i förhållande till betraktaren.

27

Ulla Viotti, Brantevik, (f. 1933)

Odens trädgård

Teknik: Land Art med jord och gräs

Som keramiker formade Viotti leran efter naturens egna strukturer. Vissa partier ger intryck av urtidsfragment och arkeologiska fynd. Sedda i närperspektiv blir hennes reliefer väldiga landskap.

Vid Kvarntorpshögens fot har Ulla Viotti anlagt det 10 000 m² stora verket Odens trädgård, där hon, inspirerad av bygdens rikliga trilobitföremåst och fornborgar, skapat ett flera hundra meter långt konstverk av gräs och jord. För att komma till sin rätt skall konstverket ses från Kvarntorpshögen, från området vid kaffestugan. Man ser trilobitformen med ryggsköldens åsar och längst till höger en fornborg.

28

Olle Medin, Kumla (f.1938)

Trappan (2005)

Teknik: Konstruktion i granvirke

100 000 hammarslag senare stod den där, "trappan", 427 trappsteg, 200 meter lång, på norra sidan av Sveriges största industriminne Kvarntorpshögen, med 5 viloplan. Genast togs den i bruk och till hjärtat av många. En friskvårdssatsning av stora mått. En del går fot för fot, vilar och tittar på utsikten. Andra studsar upp och ned på daglig träningstur.

Om trappan är ett konstverk kan diskuteras – men odiskutabelt var det ett konststycke att tänka tanken och att bygga trappan. Fyra entusiaster utförde verket.

Samtliga trappsteg och många bitar trapppräckor har sålts till företag och privatpersoner som därmed stött trappans tillkomst. Visst är det något särskilt att ha en egen skylt på Sveriges längsta trätrappa.

...ett absolut fantastiskt, dramatiskt, grandioöst landskap med ett Himlaberg..."

Av Mats Runering

Åk upp på högen en klar, varm, vindstilla somardag och njut av skulpturer, fåglar, syrsor och högens säregna växtlighet. Vattenången som stiger ur sprickorna och en milsvid utsikt över "sjöar", slätter och skogar med Kilsbergen, Hjälmaren och Tiveden i horisonten. Du kan se så långt ögat når, runt hela "jorden". Då är högen en storartad upplevelse.

Då var då...

Vi kan dela in Kvarntorps historia i "före 1940" och "efter 1940". Före 1940 var det ett jungfruligt landskap. Det var som den idylliska landsbygden i gamla Edvard Persson filmer. Fast med närkedialekt. Efter 1940 utbröt infernot. Sot, rök, svavellukt, buller, slammer, svarta håll i marken och en röd, ständigt växande och pyrande askhö. Lastbilar med skifferaska stånkade uppför den branta vägen mot askhögens topp för att tippa sin last. Oljan, det svarta guldet, produkten från de ständigt brinnande ugnarna på Närkeslätten, pumpades upp i stora cisterner för vidare transport med järnväg och tankbil. Allt för att den svenska försvarsmakten under andra världskrigets avspärning skulle få tillgång till nödvändig olja. I Kvarntorp fanns den oljerikaste skiffern, därtill lättbruten. Oljan måste fram till varje pris. Priset blev högt - för miljön och för människorna.

Alunskiffern i Närke avsattes för 500 miljoner år sedan som avlagringar av djur och växtdelar i den grunda havsvik som då täckte en stor del av mellersta Sverige. Skiffern i Kvarntorp ligger i ett skikt på 16 meter, oftast under kalksten med ett tunt moräntäcke. Förutom 6 % olja innehåller alunskiffern 7 % svavel, tungmetaller, uran och mycket annat.

Sveriges Riksdag beslöt 1940 att Sverige skulle producera egen olja. Svenska Skifferoljeaktiebolaget, nybildat och helägt av svenska staten, köpte in fem fastigheter i Kvarntorp 1940, uppförde rekordsnabbt en stor fabriksanläggning och fick igång en stor oljeproduktion redan i början av 1942. Bolaget bröt årligen 3,5 miljoner ton berg.

Alunskiffern krossades och transporterades till olika ugnar beroende på krossets storlek. Den minsta storleken 0-5 mm, stybben, kunde inte användas eftersom ugnarna då "sintrade hop". Stybb med bevarat energiinnehåll värt miljontals kronor användes för att fylla ut dagbrott eller lades på hög. De användbara krosstorlekarna matades in i stora ugnar där alunskiffern hettades upp till 500 grader. Därvid frigjordes energin i form av oljeångor som kylades ned i en kondensationsanläggning och då övergick i flytande form. Ångorna gick vidare i processen för utvinning av bensin, gas, svavel och ammoniak. Som mest utvanns cirka 120 000 m³ olja varje år liksom stora mängder gasol, ånga, svavel, amoniak, uran, elkraft, jordbrukskalk och murbrukskalk.

På det så kallade Ljungströmsfältet kan man fortfarande se hundratals järnrör, som Skifferoljebolaget borrhade ned till den energirika alunskiffern. Detta var ett annorlunda och unikt sätt att utvinna olja jämfört med den vanliga metoden med ugnar. Alunskiffern värmdes upp "på plats" till 400 grader varvid oljeångor frigjordes. Oljeångorna letade sig fram i sprickor till särskilda rör där de sögs upp för att efter avkylning övergå i flytande form. Efter avslutad uppvärmningsperiod dröjde det ett år innan berggrunden svalnade till 100 grader. Oljeångorna kunde också samlas

i närboendes brunnar – på lördagskvällen kunde ägaren imponera på sina gäster genom att slänga ned en tändsticka. För en kort stund blev brunnen en eldsprutande vulkan. Mycket effektivt.

Den skiffer som berövats större delen av sitt energiinnehåll i ugnen kallades skifferkoks och användes i den fortsatta processen som bränsle för uppvärmning av ugnarna varvid koksen fick fri lufttillförsel och uppnådde cirka 1000 grader C. Den svarta koksen blev efter förbränningen röd skifferaska. Askan lades på hög på ett närbeläget kärrområde - den blivande Kvarntorpshögen. Skifferaskan transporterades med linbana, uppfodringsverk eller med lastbilar. Otaliga är de lastbilar som enligt de moderna sägnerna uppslukats av högen. Säkert är dock att ett antal måste överges sedan däcken börjat brinna. För varje m³ alunskiffer som matades in i ugnarna fick man tillbaka 80-85 % som aska. Askhögen växte därför snabbt och blev en allt mer dominerande siluett på den platta Närkeslätten. 40 miljoner m³ aska. Utlagd i en sträng som är en decimeter hög och lika bred skulle askan räcka 100 varv runt jorden. Vid ekvatorn.

Allt som hade med Kvarntorp och skifferbolaget att göra var så stort. Askhögen blev Sveriges största industriminne. Dagbrottet och vattenledningen för processvatten var Skandinavians största. Släpskopian var bland de större. Vid Ljungströmsfältet fanns världens största elvärmeanläggning. Till och med lukten var "stor". Alla på många mils avstånd visste vad det betydde när någon sa: "Ikväll luktar det Kvarntorp". En vedervärdig stank, som en korsning mellan ruttna ägg och utsläppen från en sulfidfabrik. Lukten kom av de 7 % svavel som fanns i alunskiffern och som delvis frigjordes vid uppvärmningen. Varje dygn släpptes 230 ton svaveldioxid ut. Växtlig-

heten dog i vindriktningen. Takrännorna rostade på kort tid. Bilarna klarade sig något längre men kunde jämföras med Gevaliakaffet man drack - alltid nyrostat. Om man hade överloppsenergi kunde man putsa matsilvret i en ständigt återkommande process. De flesta resignerade. Husen sprack av sprängsalvor.

Vattnet i brunnen blev otjänligt - ingen ville dricka vatten med en klädnypa över näsan. Äpplena fick en oljig beläggning. Det fördes ständiga processer mellan bolaget och sakägare av olika slag. I sann Klondykestämning uppfördes "över en natt" nybyggarsamhället Kvarntorp med bostäder för en del av Kvarntorps 1400 anställda. Av någon anledning, bortom allt mänskligt förstånd, placerades samhället i den förhärskande vindriktningen. De som bodde och arbetade i Kvarntorp utsattes ofta för "kvarntorpslukten". Vid besök i affärer i Örebro kunde "kvarntorparen" ibland identifieras på lukten. Om inte förr så kunde hemvisten fastställas om kunden betalade med "kvarntorpspengar", d.v.s. svarta mynt. Detta var ju på den tiden när de svenska silvermynten fortfarande innehöll silver.

Men det fanns också ljusa sidor. Bolaget ställde upp med resurser så att samhället fick en mycket hög servicenivå och låg kommunalskatt. God sammanhållning och bra löneläge. Bolaget befann sig hela tiden i forskningsfronten och anställde duktiga ingenjörer som utvecklade produktionen. Efter att ofta ha skjutit till pengar gav staten dock i början av 1960-talet upp försöken med en inhemsk oljeindustri. Det storpolitiska läget hade stabiliserats och billig importeradolja fanns att tillgå i obegränsade mängder. Beredskapsmotivet för att bibehålla en oljeindustri är inte längre viktigt – den militäre överbefälades

ren förordade bombsäker lagring i berggrum av i fredstid importerade drivmedel före den lättstörda oljeproduktionen i Kvarntorp. Produktionen minskade i Kvarntorp för att helt upphöra 1966 – Sveriges största oljeäventyr var slut. Kvar fanns ett förhärjat landskap. Stora svarta dagbrott gapade. Allt var svartoljigt och nedsotat. Över allt annat reste sig den ständigt rykande röda askhögen.

Det är lätt att bli filosofisk när det gäller det sägenomspunna Kvarntorp. Många har påstått att Ingemar Bergmans film *Det sjunde inseglet*, från 1957, delvis spelades in på Kvarntorpshögen. Du vet – schackduellen mellan Riddaren och Döden, det ryker och landskapet är svart. Det är inte Kvarntorp men det borde ha varit Kvarntorp. Med andra ord, om nu Döden nödvändigtvis skulle sitta och spela schack någonstans så borde det ha varit på Kvarntorpshögen.

På samma sätt som vi kan tala om Kvarntorp "före" och "efter" 1940 så går det en skiljelinje omkring år 1965. Naturen börjar återerövringen. Människan börjar återupprätta landskapet. Fågelkvitter hörs ånyo. Björkar erövrar mark och börjar klättra uppför högen.

...och nu är nu

Återvändare - ibland träffar vi på "återvändare". Det är människor som bodde eller arbetade i Kvarntorp under skifferoljeepoken 1940-66, och som nu återkommer på besök efter många års bortavaro. Man kan riktigt se hur de gnuggar sig i ögonen och undrar om det är samma plats. Det dom minns är den svarta, sotiga, dumperbullrande och svavelluktande plats där allt intresse inriktade sig på att få fram maximala mängder olja, bensen och gas.

Så är det inte längre. En vacker 18 håls golfbana med grönt kortklippt gräs omringar det största av de många skifferbrotten - numera en sjö, Nordsjön. Vid golfklubbens stuga uppe på Högtorp samsas gamla boplatser med utslagsplatser på det så kallade Oljeberget. Ett soldattorp låg i vägen när högen svällde. Torpet revs men dess markstycke sköts idag under namnet Högmans hage, uppkallat efter en av soldaterna.

De otaliga dagbrotten har genom naturens egen försorg vattenfyllda och bildar idag Närkeslätens "sjörikaste" område. Vatten- och luftprover utförs regelbundet och visar acceptabla värden.

Lövträden återinvandrar. Fåglar häckar vid Söderhavet. Natur- och kulturhistoriska vandringsleder passerar brottkanter och kalkugnar. I sjöarna finns fisk och kräftor. Vassen breder ut sig och på något ställe badar man. I området finns ett tiotal vackert belägna grillplatser som utnyttjas flitigt under den varma årstiden.

Varje dag tar sig människor upp på askhögen, 100 meter över Närkeslätten, och förvånas över den vackra utsikten, och det intressanta skulpturområdet Konst på Hög. Ett tjugofemtal skulpturer av högklassiga konstnärer. En av Sveriges längsta trätrappor uppfördes på högens norra sida och har genast tagits till hjärtat av besökarna. Från trappans rastplatser har man en underbar vy över bland annat Sedimentationssjön och serpentindammarna, som är delar av det nyligen renoverade systemet för vattenrening, en för sin tid sofistikerad anläggning. Från toppen kan man med lätthet se vattentornet Svampen i Örebro 20 km bort. Vintertid finns här en uppskattad skidanläggning. I ett närliggande vattenfyllt dagbrott, Norrtorpsjön, samsas ibland, mera förr än nu, vattenskidåkare med vattenskoterentusiaster. I åsen längs sjön kan man någon gång se en skolklass som försöker hitta trilobiter, en fossil, i den gröna lerskiffern.

I Kvarntorps industriområde, där det tidigare statliga Svenska Skifferoljebolaget och Supra AB, tillverkare av ammoniak, var förlagda påverka-

des miljö och landskap för kanske lång tid. Idag finns ett 15-tal industrier i området. Ett område som omvandlats till såväl rekreations- och kulturområde som industriområde för en rad mindre och medelstora företag. Bland dagens företag kan nämnas Svenska Avfallskonvertering AB, SAKAB, som hanterar farligt miljöavfall, Akzo Nobel Rexolin AB som tillverkar växtförfädlingsmedel, Odenanläggning AB som tillsammans med systerföretag finns i anläggnings- och byggbranschen samt trafikövningsbanan där Scantec Trafikcenter AB bedriver utbildning i reell miljö inom såväl tung trafik som maskinteknik och andra fordonsformer för nybörjare eller som fortbildning för yrkeschaufförer. Efter ett omfattande omvandlingsarbete i det tidigare industriområdet planeras för framtida satsningar inom logistik- och miljöområdet för företag som önskar etablera sig i Kvarntorp.

Vår hemvändare tar kanske ett djupt andetag. Inte heller det hjälper. "Det luktar inte längre Kvarntorp". Såvida man inte går upp på Kvarntorpshögen och sniffar mot en av de sprickor som släpper ut värme och rök. Då kan man fortfarande ibland känna svaveldoften. Så har det nu varit i 50 år och så kommer det att vara i 50 år till. Eller 100 år. Vi vet när Halleys komet passerar jorden nästa gång men vi vet inte ens under

vilket årtionde Kvarntorpshögen slutgiltigt slocknar. Det här med röken är ett särskilt kapitel – en del besökare tycker att det är otäckt att det ryker om högen. Andra tycker att röken tillför en extra dimension, höjer konstupplevelsen ett eller flera snäpp. Bakgrunden är att det finns begränsade partier av högen som är mycket heta. Om ytvattnet, särskilt efter ihållande regn, sipprar ned i marken och träffar på en het hård förångas vatten och stiger uppåt som vit ånga. Om röken blir blåaktig med något stickande lukt, den så kallade "skifferlukten", har vattnet träffat på svavelhaltigt material. Någon gång kan det uppstå en krater. Ett varningstecken är när växtligheten dör utan synbar anledning. Respektera de varningsskyltar som finns utsatta vid de heta partierna.

En som tidigare än de flesta andra såg framtidens landskap var landsantikvarie Bertil Waldén, som redan 1959 skrev så här om Kvarntorp: "Är nu detta någon riksolycka. Ett stycke naturmiljö har gått till spillo, jäväl. Men i dess ställe har kommit ett absolut fantastiskt, dramatiskt, grandioöst landskap med ett Himlaberg, som från alla väderstrecken utgör ett välkommet blickfång mitt på den trista Närkeslätten, med stup och raviner, schakt och sjöar". Visst fick Waldén rätt. Landskapet är vackrare och mer spännande nu än det var innan människan började gräva. Eller...

KUMLA KOMMUN

Tel: 019-58 80 00 | E-post: servicecenter@kumla.se
www.visitkumla.se | www.kumla.se